

בתי דינים' או 'בית דין אחד', שלמסקנא כבר אין צורך בחילוקים שנאמרו בזה בתחילת הסוגיא (עפ"י שו"ת משיב דבר יז; שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד לד ובעוד מקומות; יגדיל תורה (מהר"ם תשמא) מד בשולי הגליון, וע"ש סימנים כט, עט. וצ"ע; שו"ת שבט הלוי ח"ו נט, ועוד)

ויש מצדדים לומר כיון שכבר מפורסמים שינויי המנהגים לקהילות השונות, אין חשש 'לא תתגודדו' בכי האי גוונא (ע' שו"ת יביע אומר ח"ו או"ח י כל דעות האחרונים בזה. וע"ש בח"ג סי' יא סוף אות ט ובאגרות משה או"ח ח"ה כד, ו. ושם ביו"ד ח"ד (כד, ב) כתב שלדינא העיקר הוא שהתר שני בתי דינים מצריך שיהא מנהג קבוע באותה עיר, ואין די בדיעה שיש בעולם מנהג אחר. וע"ע משפט כהן קכה).

עוד חילוקי רבים בענין האיסור לשנות ממנהגי המקום מפני המחלוקת – ע' בהרחבה במובא בפסחים נא-נב ובסיכומים שם.

דף טו

'אלא אי אמרת לא עשו, מאי מה נעשה'. תימה מאי קושיא, הלא אילו היו מצריכים חליצה לצרות שנישאו לשוק, יהיו כל בני הצרות שכבר נולדו מנישואיהם בלא חליצה פגומים לכהונה. ואפשר כיון שאין מתיבמות בשום פעם, הכל יודעים שחליצה זו אינה אלא חומרא בעלמא ולא יחשבו כפגומים. ועוד נראה, כיון שבני צרות של בית הלל כשרים הם לבית שמאי ואינם ממורים, משום חשש פגם לכהונה לא היו נמנעים מלתקן (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ד צט).

כתירוץ השני נראה מדברי הריטב"א, שכיון שיש תקנה לבניהם לבוא לקהל ישראל, די בכך ואין לחוש משום שנפגמים לכהונה. וע"ע ברמב"ן מד: שנקט שבני יבמה לשוק אף לריב"ג אינם פסולים לכהונה ממש אלא מזוהמים שבאו מטיפת איסור.

'היכי נעביד להו, ליחלצו...' קשה, הנשואות לכהן מה יעשו הלא בחליצן יאסרו על בעליהן? ונראה משום שאפילו אם חוששים לדברי בית שמאי אינו יותר מספק, ועל ספק חלוצה לא גזרו חכמים לאחר בדיעבד שכבר נישאת, ועל כן לא יאסרו לבעליהם הכהנים (עפ"י חרושי ר' מאיר שמחה).

'את שמע דאמר רבי טרפון תאבני מתי תבא צרת הבת לידי ואשאנה'. יש מקשים על פרש"י שנראה כאומר שתאב למיתת אחיו (ע' בתוס' רא"ש בשם ר' יחיאל שמפני כן פירש דלא כרש"י, בצרת הבת נכרית). ויש לישב, כיון שאחד מהם ימות בחיי אחיו, נתאוה שימות אחיו קודם כדי להראות שהלכה כבית הלל (עפ"י ערוך לנר).

למסקנא שעשו כדבריהם, יש לפרש 'ואשאנה' – אייבם. וכן נהג רבי טרפון בקריאת שמע בשכיבה כשהיה בא בדרך (ברכות י-יא). וצ"ע מדוע אמרו לו שכדאי היה ליענש על שעבר על דברי בית הלל הלא ב"ש עשו כדבריהם. וצ"ל שסברו משגיחים בבת קול וכבר הוכרע כבית הלל. והוא סבר אין משגיחים.

יש סוברים שאשת חתנו של אדם, אף כי מן הדין מותרת לו, למעשה אסור לישאנה משום מראית העין, מפני שנראה כנושא בתו (ערא"ש להלן כא; טשו"ע אה"ע טו, כב ובהגר"א – כמו שאמרו בירושלמי אודות אשת חמיו. ויש חולקים, ע"ש וביש"ש להלן לחלק בין אשת חמיו לאשת חתנו, ואף באשת חמיו יש מתירים). ולכאורה מכאן נראה שאין חשש בדבר, שהרי צרת הבת היא אשת חתנו.

אך יש סוברים שבזמן התנאים לא היה נוהג איסור זה, רק בדורות האחרונים אסרוה האמוראים בירושלמי משום מראית העין (עפ"י תוס' ורא"ש ועוד להלן כא – באשת חמיו. וי"א רק בזמן הגאונים אסרוה אבל מדינא

דתלמוד [דידן] מותר. עב"ח אה"ע טו ומהרש"ל שם). גם יש אומרים שבמקום יבום מותר משום מצוה (ע' אבני נזר אה"ע נז, יז לענין אשת חמיו. עפ"י אנצ. תלמודית כרך יז עמ' תרלב).

'מעשה בבתו של רבן גמליאל...' – ע' במובא להלן מד על לקיחת איש אשה על אשתו.

'מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיתת את המעזיבה וסיכך על גבי מטה בשביל קטן. סבר שאפילו קטן הצריך לאמו, כיון שאפשר וראוי לכך – מצוה לחייבו בחינוך (עפ"י רש"י; ר"ן סוכה כח. וכן נקט הריטב"א לעיקר).

ונראה לפי"ז שזהו טעמם של בית שמאי (ריש חגיגה) המחייבים קטן בראיה אפילו אינו יכול לעלות ברגליו, כל שאביו יכול להרכיבו על כתפיו ולהעלותו. וע' בתוספתא יומא ד, ב, ששמאי הזקן לא רצה להאכיל את בנו הקטן כלל ביוהכ"פ, וגזרו עליו להאכילו. ע"ע במובא ביוסף דעת יומא עז.

ובספר פני יהושע תמה מה סברה יש לחנך תינוק שזה עתה נולד. ובאר טעמו של שמאי לא משום חינוך אלא מפני חובת עצמו בסוכה, משום 'תשבו כעין תדורו', שכשם שבביתו של אדם בנוי עמו סביב לשולחנו, כך יהיו עמו בסוכה שהיא עכשיו ביתו (וכבר כתב כן הרא"ה בסוכה, וכן צידד הריטב"א בתהילה אבל נטה מטעם זה).

אמנם המהרש"ל כתב שהקטן שסיכך בשבילו, לא היה זה התינוק שנולד עתה אלא קטן אחר שהיה כרוך אחר אמו שילדה (וכן פירש הרש"ש בשיטת הר"ן בסוכה; ערוך לנר עפ"י הריטב"א). ויש לדייק כדבריו מלשון הגמרא (כך היא הגרסא כאן ובמשניות ובירושלמי בסוכה, ודלא כבגמרא שם) 'בשביל קטן' ולא 'בשביל הקטן' – משמע שאינו הקטן המדובר עליו אלא אחר [וכלל לא נאמר אם ילדה בן או בת] (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' סא. ומהרש"ל עצמו רמז לדיוק זה. וע"ע במובא בסוכה כח. בבאר דברי הגמרא שם לפירוש זה).

(ע"ב) 'ראה אותן שהן לחין. אמר לי: אין אני אוכל זיתים' – 'ממה שאמרו כאן... אתה למד, שכל שהביאו לו בשם אדם חשוב דבר שהוא חושדו באיסור, לא יאמר: אני אוסרו אלא דרך צניעות ודרך ענוה אומר לו: איני רגיל בהם, או איני אוכל מהן, וכן כל כיוצא בזה' (בית הבחירה לרבינו המאירי). ואף על פי שרבי צדוק גם כן היה נזהר אלא שלפי שיטתו בהלכה אין כאן חשש, והלא אין פגיעה בכבודו בזה שעושה כבית שמאי כי הרי בית שמאי יש להם לעשות כדבריהם, אעפ"י כ לא רצה לומר שהוא פוסל דבר שר' צדוק אינו נזהר בו שזה כבר נחשב אצלו כחסרון בשמירת כבודו של ר' צדוק (עפ"י משנת ר' אהרן ח"א עמ' עה. ע"ע הגהות מראה כהן).

דף טז

'... בני צרות אני מעיד לכם.' ואם תאמר, מה הראיה מעדות זו לבעיה ששאלוהו, שמא מפני שהלכה כבית הלל לכך הכשירום לכהנים גדולים אבל לדעת בית שמאי אפשר שבני הצרות של בית הלל פגומים, והוא הדין לולד מחזיר גרושתו? יש לומר שלא היו מעמידים כהן גדול שלא ברצון בית שמאי, שאפילו הלל הזקן שהביא עולתו לעזרה

- א. משמע בגמרא שבאופנים שאין הדבר ניכר כאגודות אגודות, הכל מודים שעשו בית שמאי כדבריהם, כגון שהרואים אותם מחמירים תולים הדבר בסיבה אחרת. (וערש"ש).
- ב. למאן דאמר לא עשו בית שמאי כדבריהם, אפילו כשהם לחומרא לא עשו אלא הקלו כבית הלל. כן הוכיחו התוס' (טו. ד"ה וסיכך) מהסוגיא. ואולם כשאין ניכר הדבר – מחמירים על עצמם (כן מבואר בסוגיא, שאפילו אם לא עשו כדבריהם, היו נמנעים מבית הלל מלישא צרת הבת בלא הליצה. וכן מבואר ברמב"ן ושר"ר, וכנ"ל).

דף טו

כב. ולד יבמה לשוק וולד מחזיר גרושתו – מה דינם? [ומה דין הנשים עצמן לכהונה?]

- לדברי רבי עקיבא, יש ממזר מחייבי לאוין, ולכך ולד יבמה שנישאת לאחר – ממזר. ויש אומרים שמודה רבי עקיבא בלאוין שאינם משום 'שאר בשר' שאין הולד ממזר (ע' להלן מט צב ובראשונים). וכאן אמר רבי אלעזר (בן שמוע) שמודים בית שמאי ובית הלל שאין הולד ממזר. ונחלקו הדעות האם ולד יבמה לשוק פגום לכהונה (כן אמר רבי יוחנן בן נורי (יד:), קל וחומר מולד אלמנה לכהן גדול. רש"י ותוס') אם לאו (מה לאלמנה שהיא עצמה מתחללת). וכן העיד רבי יהושע.
- [אביי (להלן מט: כפרש"י) הסתפק שמא ולד יבמה לשוק ממזר הוא, כרב שאמר אין קדושין תופסים ביבמה לשוק [אף על פי שבשאר חייבי לאוין קדושין תופסים ואין הולד ממזר].
- א. יש אומרים שאף רבי יוחנן בן נורי לא אמר לפסול לכהונה מן הדין אלא שמוזוהם משום לעז מפני שבא מטפה אסורה (עפ"י רמב"ן מד:).
- ב. להלכה מבואר ברמב"ם (איסור"ב יט, ה) שהולד כשר, מלבד אם נבעלה תחילה לכהן שנעשית בכך 'זונה' והולד הנוצר מביאה שניה ואילך הריהו 'חלל' מפני שנולד מאיסור כהונה (בפשוט נראה שה"ה אם נישאה לישראל באיסור נעשית 'זונה' וכסתימת הרמב"ם בפ"ה, וכו"מ במאירי כאן, ומה שכתב הרמב"ם 'כהן' – משום ביאה שניה). ואין הדבר מוסכם (עבהגר"א ו סק"ג ו סקנ"ד. וע' באריכות בחזו"א טו, יג-טו).
- ויש שפסקו שהולד ספק-ממזר (ע' מאירי מט: מ' גדולי הפוסקים). ויש פוסקים שולד יבמה לשוק הוא ממזר מדרבנן (ע' אה"ע קנט, ב).
- ולדברי הריב"א המובאים בתורא"ש משמע שבני יבמה לשוק פגומים כי יש ללמוד קל וחומר מאלמנה ואין לפרוך שכן היא עצמה מתחללת כי גם זו מתחללת [ורק משום שהצרות מותרות, מותרים בני הצרות לרבי יהושע]. והתורא"ש חלק.
- ע' באריכות בקובץ תשובות לגריש"א שליט"א (ח"א קמו) שפסק אודות בת שומרת יבם שנולדה מאיש זר – שאסורה לכהן, אם לא במקום הדחק.

ולד מחזיר גרושתו כשר (תועבה הוא – היא תועבה ואין בניה תועבין. קדושין עז).

- יש אומרים שכשר אף לכהונה (מאירי; פסקי ריא"ז ד, ז – וכדלהלן מד:). ויש אומרים שבתו פסולה לכהונה [אם כי אין הולד 'חלל' מפני שלא נולד מאיסור כהונה], קל וחומר מאלמנה לכהן גדול (ע' באריכות בבהגר"א ו סקנ"ד – בדעת הרמב"ם).

לדברי רבי יוחנן בן נורי שהולך פגום לכהונה, יש צד לומר שגם היבמה עצמה מתחללת, וכן הגרושה שחזרה לבעלה באיסור (כן ביאר הגר"א וז' סקנ"ד) עפ"י הרמב"ם. וכן צד הרמב"ן מד: אך למסקנתו אין לומר כן כי אף הן לא מתחלל כנ"ל. ולהריב"א אפילו לרבי יהושע היא עצמה מתחללת כנ"ל). ואין הדבר מוסכם (כן מורה פשט דברי התוס' וש"ר כאן. וע' גם בהגר"א שם).

דף טז

כג. אלו שלשה דברים אמר חגי הנביא בישבו על המדוכה?

כך מסר להם רבי דוסא בן הרקינס לחכמים: מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה; עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית (כן תקנו חכמים לצורך העניים, שיוכלו להשכיר עצמם בשביעית לחרוש ולקצור, ועוד ליטול מתנות עניים); מקבלים גרים מן הקרדויים [ולא קרתויים] ומן התרמודים.

א. ישנה דעה האומרת בשם רבי יוחנן וסביא, אין מקבלים גרים מן התרמודים כדלהלן, ושמא אמורא זה סובר שלא אמרה חגי מעולם (תוס').

ב. ישנה דעת תנאים (במסכת ידים ד) שבעמון ומואב מעשרים מעשר שני בשביעית, אבל נמנו וגמרו מעשר עני, וכן נתקבל מהלכה למשה מסיני (ע' משנה ידים שם ורמב"ם מתנות עניים ו,ה) וכפי שהעידו מפי חגי הנביא.

דפים טז – יז

- כד. א. האם בני תרמוד מוחזקים כממזרים? האם מקבלים גרים מארצות שגלו שם עשרת השבטים?
 ב. עובד כוכבים שקידש בזמן הזה – האם חוששים לקידושין, שמא הוא מבני עשרת השבטים?
 ג. עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל – מה דין הולד?
 ד. ישראל שבא על נכרית – מה דין הולד?

א. נחלקו תנאים ואמוראים האם מקבלים גרים מתרמודיים או אין מקבלים, מפני שנתערבו בהם מעבדי שלמה או משום בנות ירושלים שנשאו אותן בני תרמוד בשעת החורבן והרי בניהם ממזרים ואסורים לבוא בקהל. אמרו, עתידים ישראל לעשות יום טוב כאשר תיחרב תרמוד (משום שממזרים הם ומטמעים בישראל ופוסלים אותם).

בזמן הזה כל האומות נתבלבלו, ואין חוששים לתערובת ישראל-ממזר בהם בשום מקום, אלא כל הפורש מהרוב פורש (ים של שלמה. ותמה על האגודה שהביא דברי רב אסי חוששים שמא מעשרת השבטים הוא).

ב. רב יהודה מסר בשם רב אסי, עכו"ם שקידש בזמן הזה – חוששים לקדושין, שמא מעשרת השבטים הוא. ודוקא במקום קביעותם. וכן אמר רבי יוחנן, שכל הארצות המנויות בכתוב שגלו לשם בני עשרת השבטים, כולם לפסול (שרובם ממזרים. רש"י).

רש"י: שכל קבוע כמחצה על מחצה. תוס': במקום שרובו מהם, אבל משום קבוע אין לאסור כאשר הלך הוא ממקומו ובא אצלה.

לפרש"י, סובר רב אסי שישאל הבא על הנכרית הולד ממזר [והיינו כמאן דאמר גוי ועבד